

EU-Suomen taloustutkimuksen haasteista- Jaakko Hongon haastattelu

PAAVO OKKO

Vuonna 1922 syntynyt Jaakko Honko on tehnyt akateemisen uransa Suomen osalta Kauppakorkeakoulussa, joka oli hänen perustutkinto-opintojensa aikana maan ainoa suomenkielinen kauppatieteellinen korkeakouluyksikkö. Tohtoriksi Honko väitteli vuonna 1955 investointipäätöksiä koskevasta teemasta. Työ hyväksyttiin liiketaloustieteessä, mutta professori Mikko Tamminen olisi sen hyväksynyt mielellään kansantaloustieteeseenkin. Liiketaloustieteen (laskentatoimen) professoriksi Honko nimitettiin 1960. Hän toimi yhtäjaksoisesti yli 20 vuotta Helsingin kauppakorkeakoulun rehtorina (1969-80) ja kanslerina (1980-89).

Kansleri Honko oli jo nuorena tutkijana kansainvälisesti suuntautunut. Kovin moni muu suomalainen kauppatieteilijä tai kansantaloustieteilijäkään ei toiminut tutkijana 1950-luvulla Yhdysvalloissa. Pitkän korkeakoulu-uran aikana hankittu kokemus on saanut kansainvälistä käyttöä nykyhetken saakka. Honko toimii jatkuvasti eri tehtävissä Saksassa. Vuodesta 1989 alkaneella Saksan kaudella hän on ollut Berliinin Tiedekatemian neuvonantaja, Humboldt-yliopiston rakenne- ja virantäyttökomitean jäsen sekä toimii nyt yliopiston neuvot-

telukunnan jäsenenä ja varapuheenjohtajana sekä jatkaa tutkimustyötä Berliinin Tiedekeskuksessa. Tästä kuuden vuoden Berliinin kaudesta on ollut tuloksena tähän mennessä noin 20 etenkin innovaatioita ja talouden menestystekijöitä käsittelevää kansainvälistä tieteellistä julkaisua.

Ekonomisteille Jaakko Honko on tullut tutuksi taloustieteen yhteisyyden puolestapuhujana ja Yrjö Jahnssonin säätiön hallituksen puheenjohtajana. Aikakauskirjan toimitus halusi kuulla, mitä liiketaloustieteen sekä kansantaloustieteen kehitystä pitkään seuranneella kansleri Hongolla on mielessään eräistä EU-Suomen taloustutkijoita askarruttavista ajankohtaisista kysymyksistä.

1. Euroopan unionin jäsenyyden tuoma haaste suomalaiselle taloustutkimukselle

EU:n jäsenyys merkitsee yleisestikin uuden ympäristön oppimisen haastetta. Myös taloustutkimuksessa on menossa sisäänajovaihe, joka vaatii sekä tutkimuksen sisällön että kansainvälistyvän tutkimustyön organisoinnin uutta poh-

dintaa.

Sisällöllisesti kansleri Honko kaipaa Suomen ja muiden uusien jäsenmaiden kannalta merkittävien aiheiden esille ottamista. Taloudellisen aspektin lisäksi on syytä muistaa integraation poliittinen puoli. Uusien jäsenmaiden kannalta on tärkeää sekä oma sopeutuminen integraatioon että suhteiden muuttuminen kolmansiiin maihin nähden. Integraation syveneminen valuuttaunioniksi on tietysti myös tutkimuksen haaste. Joka tapauksessa meidän on otettava työttömyyden ongelma sekä tutkimuksen että talouspolitiikan puolella ehdottoman vakavasti. Suomi on EU:n jäsenenä joutunut tässä asiassa uuteen asemaan aikaisempiin aikoihin verrattuna.

EU:n asemaa globaalissa kilpailussa on hyödyllistä tarkastella myös sijaintipaikkakysymyksenä. Näkökulma on sopiva sekä USA:n, Japanin ja EU:n välisten suhteiden että Suomen tuotannon menestysedellytysten tarkasteluun. Tässä Honko korostaa sellaisen kansainvälisen ja alueidenvälisen kaupan ilmiöiden uudenlaista tutkimusta, joka ottaa huomioon sekä kilpailun alueellistumisen että globalisoitumisen. Porter-analyysit ja Paul Krugmanin "kaupan uusi maantiede" ovat tarpeellisia myös EU-Suomessa. Näistä teemoista Honko itse kirjoitti jo 1970-luvulla.

Kilpailun ja kilpailupolitiikan kysymykset ovat nyt keskeisiä. Pienen uuden jäsenmaan kilpailuasetelmat muuttuvat olennaisesti. Uuden tuontikilpailun uhka on jo näyttänyt ensimmäisiä merkkejä tehostaan. Joitakin EU:n kilpailupolitiikan piirissä esiintyneitä aloitteita, jotka eivät ole kuitenkaan suoraan toteutuneet, Honko pitää huolestuttavasti amerikkalaisen antitrustilainsäädännön mallien kopiointina, mikä ei lainkaan sovellu Eurooppaan. Kaupan vapauttaminen ja sisämarkkinoiden luominen ovat kilpailun tehokkuuden vahva tae, jota tiu-

kan byrokraattinen kilpailupolitiikka saattaa jopa häiritä.

Aihepiirien tärkeyden perusteella kansleri Honko haluaa nostaa esille kolme teemaa: työttömyys, tuotannon sijaintipaikkakysymykset sekä kilpailun ja kilpailupolitiikan ongelmat. Pienen maan resursseilla ei aina päästä eturiin, mutta tällaisista teemoista pitää olla kiinnostunut, jotta "pysyisimme jyvällä", mitä taloudessa ja taloustutkimuksessa tapahtuu. Joillakin kaistoilla on asetettava tavoitteeksi myös aivan huipulle pääseminen.

Tutkimuksen kansainvälistyminen vaatii myös uusien toimintatapojen kehittelyä. Nyt on rakennettava kansainvälisiä yhteyksiä henkilöiden ja laitosten välille EU:n sisälläkin. Suomalainen taloustiede on kansainvälistynyt vahvasti, mutta pääsuuntana on ollut USA ja Englanti. Kaikkea tätä kansleri Honko kannattaa edelleen. Nyt on kuitenkin haasteena luoda EU-suuntautunutta kansainvälistymistä, mikä ei ole mahdollista ilman Saksan ja Ranskan yhteyksiä. Jotta pääsisimme kunnolla sisään EU:n tiedeyhteisöön, meidän on tunnettava saksalaista ja ranskalaista kulttuuria. Tästä muodostuu myös taloustutkijoille kieliongelma. Saksalaisten ja ranskalaistenkin kanssa voidaan hoitaa monia asioita englannin kielellä, mutta syvempään yhteistyöhön pääseminen vaatii heidän kielensä riittävää hallintaa, korostaa Honko, joka on asunut ja työskennellyt Saksan lisäksi myös ranskalaisella kielialueella. Pohjoismaistakaan yhteistyötä ei pidä unohtaa, lisää Honko, joka on kolmeen otteeseen ollut vierailevana professorina ja tutkijana Ruotsissa.

EU:n toimintatapojen osaaminen on paljolti byrokraattian hallintaa. Vanhastaan olemme kotimaassa kilpailleet siinä, kuinka tukea jaetaan. Nyt pitää taitaa koko monimutkainen järjestelmä, joka ratkaisee, mihin tarkoituksiin ja kuinka paljon tukea on yleensä saatavilla. Pitää

ta luoda atraktiivisia hankkeita, joissa yhdistyy EU:n sisäinen yhteistyö ja EU:n suotavina pitämät pyrkimykset. Pohjoinen - etelä -akseli on yksi painotus, jossa Suomi voi päästä sopivasti esille.

Yrjö Jahnssonin säätiö on omalta osaltaan tehnyt työtä kansainvälisten tutkijasuhteiden luomiseksi myös EU:n suuntaan ja tukee tätä edelleen. Yhteistyöverkostoihin mukaan pääseminen edellyttää kuitenkin aina myös henkilökohtaisten suhteiden rakentamista.

2. Suomen talouskriisi: mitä meidän pitäisi nyt tietää laman voittamiseksi?

Vaikka "kriisi" vaikuttaa kansleri Hongosta melko vahvalta ilmaukselta, on kansainvälisesti huono menestyksemme tunnustettava. Viimeisimmästä HWWA-instituutin suhdannekatsauksesta näemme, että Suomen keskimääräinen BKT:n kasvu on Länsi-Euroopan heikoin niinkin pitkältä aikaväliltä kuin 1985-92. Tällaiseen tulokseen on myös henkistä laatua oleva syvä lamaantumisen johtanut.

Investointipäätöksiä ja yritystaloutta tunteva Honko haluaa luonnollisesti ottaa näkökulman lamaan investointidynamiikan kautta. Olimme rakentaneet yhteiskunnan, joka perustui jatkuvaan korkeaan kasvuun. Negatiivinen reaalkorko teki ylivelkaantumista merkitsevän investointikeskeisen toimintastrategian toimivaksi. Kun laman myötä Suomi kääntyi päinvastoin korkean reaalkoron taloudeksi, koko strategian pohja petti ja investoinnit romahtivat pitkäksi aikaa alas. Nyt ollemmekin sitten heilahtaneet toiseen äärimmäisyyteen. Olemme aivan liian varovaisia sekä investointien että velanoton suhteen. Taloudelliset päätökset ovat usein psykologisista tekijöistä kiinni.

Tästä eteenpäin katsottaessa on käytävä

työttömyyden ongelman kimppuun uutta työllisyyttä luomalla. Kaikissa kehittyneissä maissa on nähtävissä trendimäinen teollisuustyöpaikkojen vähentyminen ja palvelusektorin työpaikkojen kasvu. Meidän on nyt "nostettava tikunnokkaan" kysymys kilpailukykyisten ja työllisyyttä luovien palvelujen kehittämisestä. Palvelujen luonne on hyvin moninainen. Niihin suhtaudutaan joskus jopa väheksyen, koska niihin sisältyy paljon hyvin rutiininomaisia toimintoja. Korkean teknologian palvelut tarjoavat aivan erilaisia haasteita ja on huomattava, että teollisiin tuotteisiin sisältyy yhä enemmän palveluja. Kansainvälinen kilpailu tapahtuu usein sellaisten kokonaisuuksien välillä, joihin sisältyy sekä materiaalisia tuotteita että palveluja. Kaikissa näissä pitää soveltaa innovaatioajattelua ja ennakkoluulotonta yrittäjyyttä. Ohje on selvä: palvelut on saatava kehittymään, muuten emme selviä työttömyydestä. Palvelusektoriin kuuluu dynaamisena osana myös tuottajapalvelut, joiden kehittymisen avulla voidaan luoda nykyaikaista joustavaa tuotantorakennetta. Tälle kehitykselle ei pidä asettaa esteitä, vaan sitä tulee tukea. Palvelusektorin kehityksen kannalta korkea veroaste on yksi iso kanto kaskessa. Me teemme teollisuuspolitiikka, miksi emme harjoita myös "palvelupolitiikka"!

Hyvin nopeaa työttömyyden alentumista ei Honkokaan jaksakaan pitää todennäköisenä, vaikka kasvukin jatkuisi suotuisana. Kasvun lisäksi tarvitaan kaikilla suunnilla paljon uusia ratkaisuja. On myös aikaansaattava henkistä piristystä luomalla realistinen näkemys vaikean ongelman ratkaisustrategiasta. Näin voimme samalla tiedostaa, että työttömyyden ongelma on kuitenkin voitettavissa oleva. Sen ratkaisu riippuu sittenkin keskeisesti meistä itsestämme.

3. Miltä Suomi näyttää Saksasta katsottuna?

Kansleri Jaakko Honko on viimeisten kuuden vuoden aikana toiminut keskimäärin viikon kuukaudesta Berliinissä. Sinä aikana on syntynyt erityisesti ekonomistien ja liikkeenjohtajien käsityksiin perustuva kuva Suomesta Saksasta päin katsottuna. Humboldt-yliopiston 15-jäsenisessä neuvottelukunnassa keskustelukumppaneina ovat usean monikansallisen suuryrityksen, kuten Daimler-Benzin ja ABB:n pääjohtajat, sekä taloustieteen huippunimet, esim. nobelisti Reinhard Selten.

Berliinistä katsottuna Suomi ei ole kaukana, mutta se on Euroopan reunalla. Se on myös Venäjän naapuri. Saksalainen hahmottaa Suomen nykyisin myös entistä enemmän osaksi Itämeren aluetta. Eurooppalaisista saksalaiset tuntevat Suomen keksimääräistä paremmin. Asenne Suomea kohtaan on perusviritykseltään myönteinen. Hintatasoltaan kalliin ja byrokraattisen maan maineessa oleva Suomi ei kuitenkaan ole investointikohteena atraktiivinen. Suomalaiset eivät myöskään ole olleet Saksassa hyvin aktiivisia markkinoijia.

Saksalaiset ovat ottaneet ympäristökysymyksen vakavasti. Tämä pitää Suomessa ottaa mahdollisuutena. Suomen metsäinen ja vesirikas luonto tunnetaan. Saksaan pitää kuitenkin kertoa, että Suomella on muutakin kuin metsää. Suomella on sekä metsäsektorilla että muualla paljon modernia osaamista, jossa myös ympäristö on otettu huomioon. Samalla on hyvä huomata, että itäisen Saksan rakentamiseen Suomesta löytyy paljon sopivaa tarjontaa.

Saksalaiset ajattelevat, että meillä on hyvä Venäjän tuntemus. Tätä kehittämällä voimme rakentaa myös yhteyksiä Saksan suuntaan. Vienti- ja tuontikauppaa syvempi yhteistyö vaatii kyllä suomalaisilta lisää myös saksan

kielen ja kulttuurin tuntemusta. Me saamme sympatiaa, mutta tiedot osaamisestamme ovat puutteelliset. Suomi-neidon on tehtävä itseltään entistä puoleensavetävämpi esittäytymällä aktiivisesti "osaamisen markkinoilla."

4. Kansantaloustieteen ja liiketaloustieteen suhde

Kansleri Hongolle tema on läheinen, koska hän on jatko-opinnoissa ja tutkimustyössään liikkunut molempien alueella niin, että lisensiaatintutkinnossa pääaineena oli vielä kansantaloustiede. Väitöskirja hyväksyttiin liiketaloustieteessä, mutta sen investointiteoreettinen luonne edustaa samalla yleisesti taloustiedettä.

Nykyistä tilannetta Honko ei pidä hyvänä. Erikoistumisen myötä on tultu siihen, että yhteistyötä on liian vähän ja kokonaiskuvaa taloudesta ei juuri kukaan rakenna. Esimerkiksi juuri investointipäätöksiä ja investointien määräytymistä tutkittaessa tarvitaan laajaa näkemystä talouden ja päätöksentekijöiden käyttäytymisestä. Yleensäkin tarvitaan monitieteistä lähestymistapaa erikoistumisen haittapuolien torjumiseksi. Esimerkiksi teknologisten innovaatioiden menestymisen selitykset ovat Berliinin Tiedeakatemiassa äskettäin ilmestyneen mittavan tutkimuksen mukaan usein kulttuuri-sidonnaisia tekijöitä. Pelkällä talouden tai teknologian kovien faktojen tutkimuksella näihin ilmiöihin ei päästä käsiksi. Yrityksen kilpailukykykin on merkittävältä osin yrityskulttuurista kiinni.

Kysymys ei ole vain kansantaloustieteen ja liiketaloustieteen välisestä suhteesta, vaan molemmat tarvitsevat nykyistä enemmän yhteyksiä ulospäin muihin tieteenaloihin aina humanistisiin tieteisiin saakka. Tällaisien yhteyksien rakentamisessa on tietysti omat ongelmansa. Yhteyksien aikaansaamiseksi tarvitaan moni-

tieteisiä projekteja. Taloustieteellisten väitöskirjojen aihepiiritkin saisivat useammin olla nykyistä laaja-alaisempia. Kun nyt usein menettelmät näyttävät ohjaavan aihevalintaa, olisi hyvä uskaltaa painottaa aiheiden sisällöllistä merkittävyyttä, vaikka siihen voikin liittyä omat riskinsä. Kansantaloustieteen ja liiketaloustieteen yhteistyön kehittäminen ei kuitenkaan ole ensimmäinen askel vaan se, että yhteistyötä kehitetään ensin kummankin tieteenalan sisällä. Nykyisellään ne ovat siinä määrin erikoistuneet, suorastaan pirstoutuneet, että sisäisen yhteistyön kehittämisessä olisi päästävä ripeästi eteenpäin.

Kansleri Jaakko Honko näkee Suomen taloudellisen nykytilanteen erityisen haastavaksi vaiheeksi taloustutkijoille. Syvenevä integraatio ja kaikinpuolinen kansainvälistyminen merkitsevät uutta toimintaympäristöä. Lamasta toipuminen on samalla historiallinen haaste kansakunnalle. Suomen kansantalouden kehitystä koko sotien jälkeisen ajan tiiviisti seuranneesta taloustutkijasta ja korkeakoulumiehestä haaste ei kuitenkaan näytä mahdottomalta. Suomi tulee löytämään sille sopivan talousroolin myös EU:n jäsenenä.